

gepast. In plaats van het gebruikelijke academische eclecticisme en historisme werd nu een principiële stellingname verlangd, een ernst maken met sommige al lang verkondigde waarheden. Dat gaf de schok; en dat maakte het blad voor de gevestigde autoriteiten zorgwekkend en fascinerend tegelijk.

De politiek blijft in dit 'landschap' beperkt tot Domela Nieuwenhuis; wijsbegeerte, wetenschap, onderwijs en feminisme ontbreken. P. L. Tak wordt in zijn *Nieuwe Gids*-tijd volkomen ten onrechte een sociaal-democraat genoemd. Helaas moet nog worden gezegd dat verscheidene bijdragen, de goede (Samama vooral) niet te na gesproken, opvallen door een zeer onbeholpen taalgebruik.

W. E. Krul

C. Ch. van den Haspel, *Overzicht in overleg. Hervormingen van justitie, grondgebruik en bestuur in de Vorstenlanden op Java 1880-1930* (Dissertatie Leiden; Dordrecht: Foris Publications, 1985, xx + 302 blz., f30,-, ISBN 90 6765 070 6).

Dit proefschrift van mevrouw Van den Haspel, verschenen als deel CXI in de serie 'Verhandelingen van het Koninklijk instituut voor taal-, land- en volkenkunde', geeft een overzicht van de rechts- en bestuursgeschiedenis van de Javaanse Vorstenlanden in de periode 1830-1930. Het jaar 1880 dat in de titel als beginjaar is gehanteerd, verhult dat meer dan één passage is gewijd aan de oudere negentiende-eeuwse geschiedenis. Het centrale thema van de studie is — naar de schrijfster in haar inleiding meedeelt — de relatie tussen het Nederlands-Indische gouvernement en de Middenjavaanse vorsten op justitieel, agrarisch en bestuurlijk gebied. Deze vorsten waren de soenan van Solo, de sultan van Djokja en de prinsen Mangkoenegoro en Pakoealam. De Vorstenlanden kenden een grotere zelfstandigheid ten opzichte van Batavia dan de overige streken op Java, die door het gouvernement rechtstreeks werden bestuurd. In de loop van de negentiende en vooral in het begin van de twintigste eeuw trok het gouvernement steeds meer zaken, die voorheen binnen de inheemse bestuurs sfeer vielen, aan zich. Veel hervormingen kwamen tot stand op aandringen van de Europese landhuurders, wier behoefte aan veiligheid en rechtszekerheid in menig geval de doorslag gaf. Het gouvernement zelf streefde naar een grotere eenheid van rechtspraak en bestuur, maar bleef daarbij behoedzaam opereren. Tot een volledige gelijkschakeling van de Vorstenlanden was het in 1942, toen de Japanners een einde maakten aan het Nederlands-Indische bewind, nog niet gekomen. De voornaamste — en toch niet zó verrassende — conclusie van Van den Haspel is, dat de macht van de vorsten tot het laatst vrij aanzienlijk is gebleven. Het eenzijdig opleggen van maatregelen werd door het gouvernement tot een minimum beperkt; hervormingen kwamen tot stand op basis van overleg, in een proces van geven-en-nemen waarmee de vorsten ook hun voordeel konden doen.

Van den Haspel beschrijft de toestand in de Vorstenlanden in een proza waaraan — dunkt ons — juristen en bestuurskundigen meer gewend zijn dan historici: correct maar wat stroef en droogjes. Een spannende narratio is het niet geworden, daarvoor is de gelijkenis met een ambtelijk stuk te groot. De aard van het onderwerp is daar natuurlijk ook debat aan, maar zo nu en dan had de lectuur kunnen worden verlevendigd met wat incidenten of — desnoods — anekdotes. De uiteenzetting is soms erg breedvoerig en

gedetailleerd, waardoor men geneigd is de lezing midden in een hoofdstuk te staken en alvast aan het volgende te beginnen. Een verdeling van de hoofdstukken in paragrafen had de aandacht langer kunnen vasthouden. Soms krijgt dit proefschrift het karakter van een leerboek, vooral in hoofdstuk IV dat het Europese bestuur in de Javaanse gouvernementslanden beschrijft. Aardig is wel dat de macht van de Middenjavaanse vorsten wordt vergeleken met het traditionele Europese koningschap; hoewel de vergelijking niet zo veel oplevert, is het onderwerp hierdoor in een verrassend breder perspectief geplaatst.

Nog enkele ondergeschikte punten van kritiek. Van den Haspel neemt soms termen uit de oudere literatuur over waarvan het gebruik moet worden vermeden, zoals 'mohammedaans' in plaats van islamitisch. De omschrijving van een panghoeloe als een 'mohammedaanse priester' (xi) is zeker af te raden. De transcriptie van Javaanse woorden — vooral de a/o-wisseling — geschiedt niet steeds consequent. Nog een tip voor een volgende druk: de bekende Indonesische nationalist heette Tjipto Mangoenkoesoemo en niet Tjipto Mangkoenkoesoemo (221 en 300); de namen van enkele Javaanse groten (Mangkoeboemi, Mangkoenegro) hebben wellicht voor verwarring gezorgd.

Wij stellen vast dat Van den Haspel in haar proefschrift veel degelijke informatie over het Vorstenlandse bestuur aanreikt, gebaseerd op grondig onderzoek. De conclusies hadden wellicht iets prikkelender kunnen zijn. Men zal deze studie eerder als een hand- of leerboek raadplegen dan in één adem uitlezen. Het boek is voorzien van verhelderende schema's en is rijkelijk geïllustreerd. Eén illustratie (238) trok speciaal onze aandacht, waar bij een officiële ontmoeting tussen de soenan en de resident van Soerakarta een fraai geëncadreerde reclame voor Colgate-tandpasta aan de wand prijkt.

H. A. J. Klooster

E. Henssen, *Gerretson en Indië* (Groningen: Wolters-Noordhoff, Bouwma's Boekhuis, 1983, 231 blz., f32,-, ISBN 90 6243 032 5).

Het is een hachelijke zaak, een biografie te willen schrijven waarin slechts een deel van de activiteiten van de held van het verhaal worden belicht. Niettemin kunnen daar goede redenen voor zijn. Dat is hier zeker het geval, waar een meer uitputtende behandeling van de veelzijdige hoofdpersoon, in casu F. C. Gerretson, de schrijver gedwongen zou hebben, de redelijkerwijze aan een dissertatie te stellen grenzen te overschrijden. In dit opzicht vindt Henssen trouwens Gerretson zelf aan zijn zijde, die in woord en daad duidelijk genoeg heeft doen uitkomen, dat men van een dergelijk geschrift zijn levenswerk niet moet maken. Bovendien heeft hij in de inleidende hoofdstukken Gerretsons levensloop in hoofdlijnen geschetst, zodat diens Indische besognes niet geheel in de lucht blijven hangen. Getoond wordt, hoe de weg naar Indië voor Gerretson liep via Bilderdijk en Groen van Prinsterer. Zijn belangstelling voor dat land was dan ook, zoals Henssen terecht opmerkt, vooral van romantisch-nationalistische aard. Indië trok zijn aandacht als bezit van Nederland, niet om wat het zelf was of worden wilde. Dat was een beperking die niet alleen zijn historische, maar ook zijn politieke activiteiten in hoge mate heeft bepaald.

Wij lezen daar verder, hoe de loopbaan van Gerretson startte in 1913 met een benoeming als ambtenaar op het departement van koloniën. Daarna volgde de Bataafsche Petro-